

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt: 6. No. 19. 1942

HEKİM HACI PAŞAYI TALEBESİNDEN SİNAN PAŞANIN METHETMESİ

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

İstanbul kütüphanelerinde çok değerli Türk Müelliflerinin el yazisiyle ve istinsah edilmiş müteaddid eserleri mevcuttur. Bu eserlerde bazan müellifleri hakkında mühim ve tercemei hal kitaplarına geçmemiş malûmata müsadif oluyoruz. Bunlar ancak bu eserlerin yalnız mazruflarile değil zarflerile yani muhteviyatından haric notlar tetkik olundukça meydana çıkıyor.

Anadolumuzun İbni Sina'sı denmeğe seza olan, Mısırdaki tıp ve ilim tahsilinden sonra Aydın oğlu Mehmed beyin daveti üzerine Birgi'ye gelen Konyalı Hacı Paşa (Hızır bin Ali) nin İstanbul kütüphanelerinde tamamen telif mahiyetinde Arabca bir çok eserleri vardır, ve bunların el yazisiyle nüshaları az değildir. Nitekim Topkapı sarayında Ahmed III kütüphanesinde 2070 Numarada Kitabüşşifa (شفاء الالام و دواء الالام) eseri Hacı paşamızın el yazisiyle olan nüshadır. İşte bu nüsha vefat tarihi olan 820 (1417) senesinden Saraya intikal edinceye kadar bir çok ellerde dolaşmıştır. Muhakkak ki hayatından beri gelen en eski nüshalardandır. İşte bu nüshanın başındaki boş sahifede talebesinden olduğu yazılan Sinan paşanın Hacı paşaya 3 beyitli bir methiyesi vardır. (şekil-1) Bunun başı veya sonu varını bilmiyoruz. Bu güne kadar başka bir sureti elimize geçmedi.

Tercemesini üsdadımız Profesör Şerefeddin Yaltkayadan reca ettik, bize bu suretle mealen terceme ettiler :

— Şifa kitabı ariflerin göğsünün şifasıdır (1):

Ondan fazilet erbabının mahrum kalması bir bedbahtlıktır.

[1] Mısra'daki (لصدور) kelimesi (لصدر) olursa vezin dürüst olur.
(Mütercim notu)

TABİB MİRALAY MEHMET ŞAKİR İBRAHİM
(1851-1897)
VE
HAYDARPAŞA HASTANESİ TARİHÇESİ VE
DİĞER YAZILARI

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Çok şayanı dikkat ve olgun bir kafaya malik bulunan Doktor Mehmed Şakir İbrahim beyin mazbut bir tercemei halini Osmanlı müelliflerinde buluyoruz [1]. Servetifununda da [2] 1311 (1895) senesinde resmi ve tercemei hali intişar etmiştir. Kendi esrlerinde de kendi tercemei halinin canlı kısımları vardır.

Bunlardan öğrendiklerimize göre 1267 (1851) de Kayseride doğmuştur. 1277 (1861) de İstanbul'a gelerek Bayezid rüşdiyesine, sonra Hamberehanede bulunan mektebi tıbbiyei şahaneye girmiş, 1290 (1875) de tekrar Galatasarayına dönen tıbbiyeden yüzbaşılığa çıkmıştır. Pederi merhum Hacı İbrahim diye maruf olmuştur. O zaman tatbikat ve ameliyat mektebi olan Haydarpaşa hastanesine tabib muavini sıfatıyla bir sene devam etmiştir. Bir çok memuriyetlerle dolaşmış ve en son Hindistana gönderilmiştir. Hindistana gönderilmesinin sebebi orada zuhur eden kolerayı menbaında tetkik içindir ve Kamaran adasına Komiser tabibi olarak tayin edilmesidir.

1296 (1880) de Kuleli etibbasındandır. O zaman kolağasıdır. Vekayii tıbbiyede bu tarihte muntehir makaleleri vardır. İfadesine göre 1306 (1890) da İstanbulda Askeri hastanelerinden mevki'ce birincilik şerefini haiz olan Haydarpaşa hastanesinde tedavii emrazı dahiliye ve tedrisi ilmi emrazı hariciyeye memur olduğu zamanlarda hacca gitmek için izin istiyor. Hindistana ve hacca gidiyor Koleranın menşe' ve menba'larını irade ile tesbit ediyor. Hindistan Hacılarını getiriyor. Hindililerin Koleraya (كوليرا) dediklerini bildiriyor. Yine ifadesince Hindistana giden ilk Osmanlı hekimidir. Bombaya

[1] Cild 2. Etibba Fasıl

[2] No, 807. S. 325.

1308 (1892) mayısında varmıştır.. Burada Koleraya dair tetkiklerde bulunur, lâkin bu meselenin henüz halledilmediğini Münih ekâbiri etibbasından Doktor Petenkofer'le hemzeban olarak: Kolera meselesi ilmü cebirdeki üç meçhullü bir muadele gibi henüz hal ve izah olunmadı sözünü nakleder. Yazdığı eserinde 6 Kolera bahsini seri' ve okunaklı bir yazı ile yazmış, sonra bazı yerlerini kurşun kalemile tashih etmiştir. Veba ve Kolera hakkında tetkiklerde bulunmak üzere vazifeden Irak'a da gitmiştir. Tisalya Yunan harbinde Dümeke hastanesi Sertababetinde bulunmuştur.

1315 (1899) da hastalanarak Çatalcada vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Arabca, Farisice ve Fransızcaya vukufu vardır. Çok çalışkandır. Makaleleri hariç risalelerinin hemen hepsi gayrı matbu kalmıştır. Osmanlı müelliflerine göre emrazı ayniyeye dair eser, Koleraya dair lâyiha, Hindistan ahvali tarihiyesi [3] köpeklerin nevileri ve ahlâkından ve bazı meşhur zavata aid köpeklerden bahis (İlmül Kilâb) eseri ve Yemende bulunduğu zamanda kaleme aldığı (Hadikatül menhiyat fi envai Kahve...), sefinei dem, sefinei emvat nam gayrı matbu risaleleri vardır. Ceridei tıbbiyei askeriye mecmuasında da bir çok fennî makalaları görülmüştür.

Bu listede miftahül emraz eseri yoktur. Bu da M. Cevdet Kütüphanesinde yazma eserler kısmında (N. 23 B) dır. Bu eserin umumî tıb tarihi, Türk tıb tarihini ve bilhassa İbni Sinanın Türklüğünü mevzuubahs eden mühim bir mukaddimesi vardır. Bu cihetle kendisini XIX uncu asır sonunda ilk tıb tarihçilerimizden addedebiliriz. Bilhassa İbni Sinanın Türklüğünden bizde o zamanlarda ilk def'a bahseden müelliflerimizdendir. Osmanlı müelliflerinde bahsedilen Koleraya dair layıhanın bu eser olması ihtimali vardır. Mevcut olan ve tetkik etmeğe fırsat bulduğumuz dört risalesi Miftâhül Emraz, Hindistan seyahatnamesi, Haydarpaşa hastanesi ve Haydarpaşa hastanesi 1310 (1894) senesi istatistiği Miralay Şakir İbrahim beyin çok iyi çalıştığı göstermektedir. İyi tıb tarihi bildiğini anlıyoruz. Hemen her eserinde bu bilgisini ve bu bilgi neticesi esaslı kanaatlerinin zikredildiğini görüyoruz. Demek bu zat çok okumuş ve mensub olduğu tabatet mesleğinin sentezini bikakkın yapmıştır.

Risalelerinden tetkik ettiklerimiz bunların ciddi çalışma neticesi husule geldiğini göstermektedir. Hepsinden ayrı ayrı misaller ira-

[3] Tuhfei medinetül Üsküdar : Padişaha avdetde Hindistandan getirdiği hediyeelerin tarifatıdır ve Hindistan hakkında da mühim malumatı muhtevindir. İşte bu o risale olacaktır. (Dr. A. S. Ü.)

esine gayret ettiğimiz telifatının tıb tarihimiz noktasından gösterdiği ehemmiyet hasebile ileride aynen basılmaları lâzımdır.

Haydarpaşa hastanesi hakkındaki tarihçesi orada bir müddet çalışması hasebile iyi bir tetkik mahsulüdür. Biz onu bu yazıya imzavile ilâve edeceğiz. Buraya derecedilmemiş kısımları da asıl müsveddesinden okunarak tamamlanmalıdır. Bir cild içinde bulunan müsveddeleri arasında Sarasker Mehmed Rıza paşaya verdiği Haydarpaşa hastanesindeki tatbikat mektebi teşkilâtı ve programı için de bir lâyhâsı vardır. Bu yazılar yazılmış ve yerlerine verilmiştir. Bu cild içinde yalnız müsveddeleri vardır.

Bütün bu okuduklarımız ve yazdıklarımız Şakir İbrahim beyin velud bir muharrir, çalışkan ve malûmatlı bir hekim olduğunu ve ilmi çalışdığını göstermektedir.

XIV ÜNCÜ ASIRDA SARUHANLILARIN TURK TABABETİNE HİZMETLERİ VE YAKUB HAN NAMINA TERCEME EDİLEN BAHNAME

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Saruhanlıların buldukları yerlerde dinî binalara ehemmiyet verdikleri halen mevcut yadigârlarından öğreniyoruz. Sıhî ve İctimaî Muavenet binalarına da ehemmiyet verdiklerini kabul etmek zarureti vardır. Saruhan oğullarından Saruhan ve oğlu İlyas bey ile Saruhanın kardeşi Ali beyin ve bilhassa İshak Çelebi ve oğlu Hızır Şahın pek çok ilmi ve içtimâî müesseselere aid vakıfları olduğunu söylemek lâzımdır (1).

XIV üncü asır sonlarında memleketine ilmi ve içtimâî müesseseler yaptıran Saruhan oğullarından İshak beyin oğlu Hızır Şah bey de babası gibi zaviye ve cami, vücude getirmiştir (2). Niha-

---

(1) İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Anadolu beylikleri 1937 s. 34.

(2) Aynı eser S. 88